

विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानातून

सादर करण्यात आलेला

लघु संशोधनप्रकल्प

संशोधन प्रकल्पाचे शीर्षक

राजन खान यांच्या कथा-कादंबन्यांची स्त्रीवादी दृष्टिकोनातून समीक्षा

संशोधकाचे नाव

डॉ. गीता भा. मांजरेकर

(मराठी विभागप्रमुख, महर्षी दयानंद महाविद्यालय, परळ, मुंबई)

मार्च २०१३

उपसंहार

प्रस्तुत संशोधनात राजन खान या समकालीन लोकप्रिय पण काहीशा वादभरत ठरलेल्या लेखकांच्या कथा व काढवऱ्याचे स्त्रीवादी दृष्टीने पुनर्वाचन करणे हा उद्देश बाळगला होता. त्यासाठी सर्वप्रथम पुरुष लेखकही स्त्रीवादी दृष्टीने लिहू शकतात हे गृहित धरले होते. पुरुषाच्या लेखनाचे, एक खी म्हणून वाचन करताना त्याच्या पुरुष असण्याचे दडपण मनावर येऊ न देता खीकडे पाहण्याच्या त्या लेखकाच्या नजरेचे वस्तुनिष्ठ परीक्षण करणे आवश्यक असते. या संशोधनात तसा प्रयत्न केला आहे. त्यासाठी डॉ. आंधिनी धोऱ्याडे, डॉ. शोभा नाईक, डॉ. मंगला वरखेडे, श्री. विलास साकुर्खे, गौरी देशपांडे इत्यादीनी मांडलेल्या स्त्रीवादासंदर्भातल्या विचारांचा आधार निकष म्हणून प्रत्यक्ष संशोधनात घेण्यात आला आहे.

लेखक म्हणून राजन खान यांनी स्त्रीप्रतिमा कशा रंगवल्या आहेत, लिंगभावासंबंधी त्याच्या कलाकृतीमधून कोणता दृष्टिकोन व्यक्त होतो, लिंगभेदाची व्याख्या त्याच्या साहित्यकृतीमधून कशी केली जाते, लिंगभेदाचा मुहुर ते हेतूत: टाळत तर नाहीत ना? अशा प्रश्नाच्या उत्तरांचा शोध या संशोधनात घेण्यात आला आहे. तसेच जोहारी या मानसशास्त्रज्ञाने मांडलेल्या सिर्वातानुसार पुरुष लेखक म्हणून स्त्रीप्रतिमा रंगवताना राजन खान यांचा दृष्टिकोन व्यवरचा तर नाही ना? म्हणजे ते त्याच्या साहित्यकृतीत स्त्रीचे उदात्त चित्र रेखाटण्याचे होंग तर करत नाहीत ना? या अंगांदेही संशोधनात विचार केला गेला आहे.

प्रत्यक्ष राजन खान या लेखकाने आपली जीवनदृष्टी स्वतंत्रपणे मांडली आहे का? या जीवनदृष्टीचे वेगळेपण काय आहे? त्यातून त्यांची स्त्रीकडे वघण्याची वैशिष्ट्यपूर्ण दृष्टी दिसते का? या दृष्टीत सम्यक विश्वाकडे पाहण्याची अपक्रिया आहे का? याचाही त्यांच्या लेखसंग्रहांच्या आधारे वेद्य घेण्यात आला आहे.

स्त्रीवादी दृष्टिकोनातून पुढे येणाऱ्या साहित्याकडे पाहण्याच्या कसोट्या आणि प्रत्यक्ष लेखकांची जीवनदृष्टी गादेन संदर्भातून राजन खान यांच्या कथा, काढवऱ्याचे सखोल वाचन करून काही निष्कर्ष संशोधनातून काढण्यात नाले आहेत ते पुढीलप्रमाणे –

- १) स्त्रीवादी साहित्यातून प्रामुख्याने स्त्रीच्या वेदनेचा वेद्य घेतला जावा अशी अपेक्षा असते. राजन खान यांच्या साहित्यातून ही अपेक्षा पूर्ण झाली आहे का? याचा शोध घेताना असे जाणवले की, समाजातील विविध स्तरांवरील स्त्रियांची वेदना राजन खान यांनी निश्चितच आपल्या साहित्यकृतीतून परिणामकारकपणे मांडली आहे. उदा. अनेक कथांमध्ये त्यांनी मुसलमान स्त्रियांची व्यथा मांडली आहे. तर काहीवेळा दलित स्त्री, ग्रामीण स्त्री, ठाकर जमातीतील स्त्री, वेश्या, सुशिक्षित आधुनिक स्त्री, उच्चवर्णीय स्त्री तसेच विविध वर्षेगटातील स्त्रियांची वेदना राजन खान यांच्या लेखनातून प्रत्यक्षकारी पद्धतीने मांडली गेलेली आहे.

संशोधनात अभ्यासलेल्या कथांपैकी एकूण नऊ कथांमधून स्त्रियांची वेदना राजन खान यांनी व्यक्त केलेली दिसते. तसेच त्यांच्या एकूण सात काढवऱ्यांमधून स्त्रीची वेदना प्रकर्षाने मांडली गेली आहे असे दिसते. (भाषा - प्रकरण ३, गट १, प्रकरण ४) स्त्रियांच्या या वेदना प्रामुख्याने पुरुषप्रधान संस्कृतीमुळे,

त्यांच्या रुदीग्रस्त मानसिकतेमुळे, अङ्गानामुळे, सामाजिक कैंधनांभुळं, त्यांच्या आर्थिक परिस्थितीमुळे, निर्माण झाल्या आहेत हे राजन स्वान यांच्या लेखनातुन जाणवते.

- १) भारतीय समाजात स्त्रीच्या वाढ्याला वेणारी घुसमट, अगतिकता यांची काऱणे राजन स्वान आपल्या कथा, कादंवळांमधून शोधताना दिसतात. प्रामुख्याने स्त्रियांच्या संदर्भात अङ्गान, तलाक, योग्य वयात विवाह न होणे, वांशपणा, बलात्कार, घरातल्यांचा अविश्वास, नवज्याचा संशब्दीपणा, दारिद्र्यामुळे करावे लागणारे अतोनत कट, शारीरिक-मानसिक दुवळेपण ही स्त्रियांच्या घुसमर्टाची काऱणे राजन स्वान यांनी आपल्या साहित्यकृतीमधून दर्शवली आहेत. स्त्रियांवरील रुद्धीपरंपरांचा पगडा व त्यांच्या अंवश्रद्धा यामुळे त्यांने शोषण होते असे राजन स्वान यांच्या साहित्यकृतीमधून प्रकर्षाने जाणवते. (उदा. 'मुरीद', 'अलमा', 'मन्नत', 'जेतून' या कथा तसेच 'चिमुटभर रुद्धीवाज आभाळ', 'यतीम', 'शरीयत' या कादंवळ्या यामधून हेच मृत्र राजन स्वान सेळवतात.)
- २) स्त्रियांवरील बलात्कार त्यांना विकल करणारे असतात. विशेषत: बलात्कारीत स्त्रियांकडे पाहण्याचा समाजाचा संवेदनशून्य दृष्टिकोन अस्वस्थ करणारा असतो. हे बलात्कार अनेकवेळा कुटुंबातील नात्याच्या व्यक्तीकडूनच कसे केले जातात याचे वास्तव विवरण राजन स्वान आपल्या साहित्यकृतीतून करतात. (उदा. 'असूर' ही कथा तसेच 'हयात' ही कादंवरी) काहीवेळा हे बलात्कार समुद्राने केलेले अमानुष प्रकारचे आहेत. (उदा. 'यह भूमी माँ है', 'तिचं थोडं वेगळं वैशिष्ट्य', 'हयात') काहीवेळा धर्मभातंड म्हणवणाऱ्यांनी स्त्रीच्या असहाय्यतेचा गैरफायदा घेऊन तिच्यावर बलात्कार केलेला दिसतो. (उदा. 'मुरीद' ही कथा) तर काहीवेळा सुशिक्षित तसणींनी एवाचा मुरीचा अहंकार उत्तरवण्यासाठी तिच्यावर निर्दय बलात्कार केलेला दिसतो. (उदा. 'काळ' ही कादंवरी), काहीवेळा तर कायदा आणि सुव्यवस्था सांभाळणाऱ्या पोलीसांनीच स्त्रीच्या अगतिकतेचा फायदा घेऊन तिच्यावर बलात्कार केलेला दिसतो. (उदा. 'सत ना गत'), तर कधी आपली महत्वाकांक्षा पूर्ण करण्याऱ्या नादात स्त्रीला आपले शील विकावे लागलेले दिसते (उदा. 'स्त्रीन इस्ट')
- ३) राजन स्वान यांनी आपल्या काही कथांमधून स्त्रियांना आपले शरीर विकल्पाखेरीज अस्तित्व टिकवणेच कसे अशक्य आहे हेही दाखवले आहे. या अगतिक स्त्रियांच्याकडे पाहण्याचा त्यांचा दृष्टिकोन करूणेचा तसेच ननीतिक आहे हे विशेष. (उदा. 'एका वस्तीचा जन्म' मधील स्त्रिया, 'तिची वेगळी नसलेली गोष्ट' मधील स्त्री, 'हयात' मधील स्त्रिया, 'सत ना गत' मधील भागी)
- ४) राजन स्वान यांच्या दृष्टिकोनाचे वैशिष्ट्य हे की, ते आपल्या साहित्यकृतीमधून स्त्रियांचे केवळ शोषण दाखवत नाहीत. स्त्रियांनी केलेले बंड, त्यांनी घेतलेले स्वातंत्र्य, त्यांनी अन्याय करणाऱ्यांचा उगवलेला सूड, त्यांनी त्यांना हव्या त्या गोष्टी मिळवण्यासाठी घरलेला आघ्रह, त्यांची ध्येयनिष्ठा, त्यांचे धैर्य याचे विवरणही राजन स्वान आपल्या साहित्यातून समर्थणे करतात. (उदा. प्रकरण ३, गट ६ मधील कथा आणि 'काफर', 'व्हूवनातील काभधेनू', 'मी मलाच माहीत नाही' या कादंवळ्या)

- ५) राजन स्वान यांच्या साहित्यकृतीतील काही स्थिया आधुनिक विचारांच्या आहेत. कधी त्या आंतरधर्मीय विवाह करतात उदा. 'विनशन' मधील मधू 'यतीम' मधील नफिसा, 'काफर' मधील प्रिया भागवत), राजन स्वान यांच्या काही कथांमधील स्थिया आंतरजातीय विवाह करण्याचे धाडस करतात. (उदा. 'काळ' मधील सुनी), काही स्थिया आपली श्रद्धा असणाऱ्या व्यक्तीला समर्पित होताना विवाह मोडण्याची असुरक्षितता स्वीकारतात. (उदा. 'स्वच्छ आंघोळ केलेला चंद्र'), तर काहीवेळा आपल्याशी वौद्धिक नाते जोडताना पुरुषाच्या मनात उदभवलेले प्रेम समजून घेण्याची प्रगल्भता राजन स्वान यांच्या कथेतील स्थिया दाखवतात. (उदा. 'काळ नेईल तसे वाहात जाऊ')
- ६) स्त्रीच्या आधुनिकतेला राजन स्वान यांचा तत्वतः विरोध नाही. पण तथाकथित स्त्रीवादी चळवळीत भाग घेण्यासाठी घरसंसाराकडे दुर्लक्ष करणाऱ्या स्थिया राजन स्वान यांना आधुनिक वाटत नाहीत. (उदा. 'तिचा संदर्भ नसलेली कथा', 'शहाणा पुरुष लेखक') राजन स्वान यांना नोकरी करणाऱ्या स्थियाही आधुनिक वाटत नाहीत. स्थियांनी एकतर फक्त घर सांभाळावे किंवा फक्त नोकरी करावी असे त्याचे मत आहे. (उदा. 'एका अटीचा संसार') नोकरी करणाऱ्या आणि महत्त्वाकांक्षी स्थियांना त्यांच्या चारित्र्याची किमत मोजावी लागते असेही राजन स्वान दाखवतात. (उदा. 'स्त्रीन टेस्ट' ही काढवरी) काहीवेळा नोकरी करणाऱ्या स्थिया नव्याच्या पिळवणूकीचा बळी ठरलेल्या असतात असेही राजन स्वान दाखवतात. (उदा. वळूवनातील कामधेन) तर काहीवेळा नोकरी करणाऱ्या मुलीला घराबाहेर असुरक्षित वातावरणाशी टक्र यावी लागते असेही राजन स्वान दाखवतात (उदा. 'लोक धुक्यासारखे आहेत'). स्त्रीने नोकरी करण्याची इच्छा व्यक्त करणे म्हणजे पुरुषाच्या अहंकाराला ठेच पोहचवणे आहे. तसेच त्यामुळे पुरुषाच्या मनात तिच्या देतूदूल संशय निर्माण होतो असेही राजन स्वान दाखवतात. (उदा. 'गृह' या काढवरीतील स्त्रीच्यासंदर्भात निर्माण झालेला संशय तसेच 'दुहेर' या कथेतील स्त्रीबदलचा संशय) समालिंगी संवंधाचे उदात्तीकरण करणाऱ्या स्थियाही राजन स्वान यांना आधुनिक वाटत नाहीत. (उदा. 'काळ' या काढवरीतील सविता व जया याचे संकंघ)
- ७) स्थियांनी कोणत्या प्रवृत्ती स्वीकाराव्यात याचे दिग्दर्शन काहीवेळा राजन स्वान आपल्या साहित्यातून करतात. (उदा. 'एका रात्रीची स्त्री', 'एका लग्नाचं नाटक') अशावेळी समाजातील दुष्प्रवृत्तीचा निषेध करण्यासाठी आणि समाजसुधारणेची प्रेरणा देण्यासाठी राजन स्वान यांनी त्यांच्या कथांमध्ये 'गैवान्या' हा त्यांचेच विचार बोलणारा, त्यांना अपेक्षित कृती करणारा मानसपुत्र निर्माण केला आहे. काही कथांमधून राजन स्वान यांनी स्थियांना त्यांच्या चुका दाखवून आत्मपरीक्षणाची प्रेरणा दिली आहे. (उदा. प्रकरण ३, गट ५ मधील कथा)
- ८) काहीवेळा राजन स्वान आपल्या कथांमधून स्थियांचे शोषण कसे करतात, एकमेकीशी तुष्ट स्पर्धा कशी करतात हेही दाखवतात. (उदा. 'ऐव', 'बुबू', 'अलमा', 'मन्नत', 'जैतून' या कथांमधील स्थिया तसेच 'शरीयत', 'यतीम' आणि 'काळ' या काढवज्यांमधील स्थिया)

- ९) राजन खान यांची आपल्या काही साहित्यकृतीमधून सिंघांचा आपआपसातील भगिनीभावाची दर्शवला आहे.
 (उदा. 'एका वस्त्रीचा जन्म', 'जैतून', 'विनशन', 'बुबू', 'ज्याचं त्याचं प्रेम' या कथा आणि 'काफर', 'शरीयत', 'काळ' या कांदंबन्यातील काही सिंघांचे परस्पर नातेसंवंध) मात्र सिंघांच्या समलिंगी संवंधांना राजन खान यांनी पाठिंचा दिलेला नाही. उदा. 'काळ' या कांदंबरीतील सधिता आणि जयाचा संवंध.
- १०) स्त्री-पुरुष संवादाची विविध रूपे विविध नातेसंबंधामधून राजन खान कलात्मकतेने चित्रित करतात. तसे करताना ते अनेकवेळा तार्किक युक्तिवादाचा मार्ग स्वीकारतात. (उदा. 'गोरीतल्या गोरीची गोष्ट', 'असणे तसेण तीव्र असहा', 'दुहेर', 'दुर्फळ', 'एकूट समूह', 'सुसंस्कृत किडा', 'खच्छ आंधोळ केलेला चंद्र', 'ज्याचं त्याचं प्रेम', 'सतत शांत समुद्र', 'लोखंडवाला आणि पुस्तकवाला' इत्यादी कथा)
- ११) स्त्री-पुरुषांमधील आदर्श माणूसपण कसे आकाराला येईल याचा शोध राजन खान आपल्या काही कथांमधून घेताना दिसतात. त्यांच्या मते स्त्री-पुरुषांमध्ये अद्भुतुक साहचर्य असेल तर त्यांचे कुटुंबजीवन चुकासमाधानाचे होईलच पण त्याच्वरोबर ते सहवासातील अन्य व्यक्तींनाही आनंददायक ठरेल. (उदा. 'एकूट समूह', 'जगण जिंकणारा माणूस'). स्त्री-पुरुष संवादाचे सकारात्मक रूप स्त्रीवादी साहित्यात अपेक्षित असते. राजन खान अद्भुतुक साहचर्याने जगणाऱ्या स्त्री-पुरुषांच्या ज्या कथा लिहितात त्यामध्ये स्त्री-पुरुष संवादाचे सकारात्मक रूप स्वाभाविकच मांडले जाते. त्याअर्थाने राजन खान यांच्या या कथा स्त्रीवादी महणता येतात.
- राजन खान यांची कुटुंबातील माणसांच्या परस्पर सहवासातून एकमेकांवर होणाऱ्या संस्कारांवदलची वैशिष्ट्यपूर्ण भूमिका त्यांच्या साहित्यकृतीतून व्यक्त झाली आहे. त्यांच्या मते संस्कार हे कुणी कोणावर मुद्दाम करू शकत नाही. संस्कार ही स्वीकारण्याची गोष्ट आहे. त्यासाठी व्यक्तीकडे इच्छा आणि सक्षमता असावी लागते. (उदा. 'रस-अनौरस' ही कांदंबरी)
- १२) राजन खान यांच्या साहित्यकृतीतून त्यांनी रंगविलेल्या पुरुष प्रतिमांचाही संशोधनात शोध घेतला गेला आहे. त्यातून असा नितकर्ष निधतो की, समाजातील पुरुषांची कृती फारच कवित स्त्रीच्या व्यक्तिमत्व विकासाला पुरक ठरते. (उदा. 'तिळा विनंती करणारा पुरुष', 'जगण जिंकणारा माणूस', 'एकूट समूह', 'एका रात्रीची वाई', 'एका लग्नाचं नाटक', 'नवरा' या कथांमधील पुरुष तसेच 'रस-अनौरस' व 'काफर' या कांदंबन्यामधील पुरुष) बहुतेकवेळा पुरुषांचे विचार व कृती सिंघांच्या व्यक्तिमत्वाला भारकच ठरले आहेत. (उदा. 'बुबू', 'मुरीद', 'ऐव', 'असूर', 'सुसंस्कृत किडा', 'दुहेर', 'दुर्फळ' यासारख्या कथा तसेच 'वळवनातील कामधेनू', 'मी मलाच माहीत नाही', 'काळ', 'गूढ', 'शरीयत', 'हयात' या कांदंबन्यातील सिंघांच्या व्यक्तिमत्वाची मोडतोड करणाऱ्या पुरुष व्यक्तिरेखाच आहेत.)
- १३) राजन खान यांच्या काही कथा उ कांदंबन्यांमधील प्रसंग व शेवट वाचकांना विचारात पाहणारे, त्यांच्या मनात अनेक प्रश्न निर्माण करणारे आहेत. (उदा. 'ज्याची त्याची जागा', 'लोखंडवाला आणि पुस्तकवाला', 'अम्लाका रदाण्या देसर्झ', या कथा तसेच 'विभूषण रुदीवाज आभाळ', 'रस-अनौरस' या कांदंबन्या) तसेच त्यांच्या बन्याच कथांमध्ये त्यांनी तार्किक युक्तिवाद करून त्यांना अपेक्षित तो परिणाम साधला आहे.

(उदा. 'एका अटीच्या संसार', 'गोषीच्या गोषीनी गोष', 'लोक धुक्कासारखे आहेत', 'मूलांकृत किंवा', 'असण नसण तीव असणा', 'तिचा संदर्भ नसलेली गोष', 'सतत शांत समुद्र', या कथा, तसेच 'गळ' ही कादवरी। राजन खान यांच्या काही साहित्यकृतीमध्ये असलेल्या व्यक्तिरेखाच इतक्या ताकदवान आहेत की, संपूर्ण साहित्यकृती त्या व्यक्तिरेखेच्या अजब व्यक्तिमत्त्वामुळेच प्रभावी होते. (उदा. 'आमळ्याका रसाऱ्या देसाई', 'एकूट समूह', 'सतत शांत समुद्र', 'स्वच्छ ओशोळ केलेला चंद्र', 'रस - आनोरस' कादवरीतील मध्यवर्ती व्यक्तिरेखा.)

?४) कथा आणि कादवरी हे दोन्ही कथनपर साहित्यप्रकार आहेत. त्यामुळे त्यांच्या कलात्मकतेचा विचार करताना कथनमीभासेच्या ओगाने जावे लागते. प्रस्तुत संशोधनात राजन खान यांच्या १८ कथासंग्रहातल्या स्त्रीकेंद्री अशा एकूण ४८ कथा व १२ कादवज्यांचा स्त्रीवादी दृष्टीने शोध घेण्यात आला आहे. या ४८ कथापैकी ३३ कथा तृतीय पुरुषी निवेदन असणाऱ्या आहेत. त्यापैकी बज्याच स्त्रीकेंद्री आहेत. या कथा घटनाप्रधान असून त्यातील निवेदन कालानुकमे जाणारे वरेचरसे गोषीसारखे आहे. काही कथामध्ये स्त्री व पुरुष दोघानाही समान महत्त्व आहे. अशा कथा प्रामुख्याने संवादात्मक आहेत. १४ कथांचे निवेदन प्रथमपुरुषी आहे. त्यापैकी ३ कथांच्या निवेदक स्थिता आहेत. ०१ कथा पानमुखी निवेदन पद्धतीची आहे. १२ कादवज्यापैकी फरक ०१ कादवरी प्रथमपुरुषी निवेदनात आहे. त्यातील निवेदक स्त्री आहे.

या संख्याशास्त्रीय माहितीआधारे असा निष्कर्ष काढता येईल की, राजन खान यांना तृतीय पुरुषी निवेदन वापरणे अधिक आवडते. म्हणजेच निवेदनाची सूत्रे ते स्वतःच्या लाभ्यात ठेवणे पसंत करतात. प्रथमपुरुषी निवेदनाने निवेदनाचा दृष्टिकोन मर्यादित होतो. त्यामुळे कथेतील वास्तव एकांगी होऊ शकते. हे लक्षात घेऊन राजन खान यांनी प्रामुख्याने तृतीयपुरुषी निवेदनच वापरले असावे. अर्थात त्यामुळेच त्यांची विशिष्ट जीवनहठी ते आपल्या साहित्यकृतीतून प्रभावीपणे वाचकांसमोर आणू शकतात. पण असे केल्यामुळेही कथेतील जीवनवास्तव केवळ लेखकांच्या दृष्टिकोनातून वाचकांसमोर येत राहते. सम्यक वास्तव तृतीयपुरुषी निवेदनातून सामोरे येईलच असे नाही. राजन खान यांच्या कथांमधून तसेच ते येत नाहीच. त्यांच्या कथेतील जीवनवास्तव हे प्रामुख्याने त्यांच्या स्वतःच्या जीवनहठीतून मांडले गेलेले असते. ही या कथांची मर्यादा आहे. लेखक त्याला जो विचार वाचकांपर्यंत पोहचावायचा आहे, त्यांच्या गळी उत्तरवायचा आहे तो विचार पुनःपुन्हा मांडत राहतो. ही मांडणी अतिशय तार्किक, पद्धतशीर आणि काहीशी प्रचारकी असते हे कथा वाचताना जाणवत राहते. त्यामुळे कथा पाल्हाळीक होतात, त्यात विचाराची पुनरावृत्ती होते. कथनाचे हे दोष साहित्यकृतीच्या कलात्मकतेत बाधा आणणारे ठरतात.

अशाप्रकारे, राजन खान यांच्या कथा-कादवज्यांचे स्त्रीवादी दृष्टिकोनातून वाचन केल्यावर त्यांच्या या साहित्यकृती सकृतदर्शनी तरी स्त्रीवादी भूमिकेशी सुसंगत आहेत असे जाणवते. विशेषत: स्त्रीची वेदना आणि विद्रोह त्यांच्या कथेतून प्रत्यक्षरारी पद्धतीने सामोरा येतो तेहा त्यांचे लेखन स्त्रीवादाशी नाते सांगते. तसेच त्यांच्या कथेतील गैवान्या स्त्रीवर अन्याय करणाऱ्या सामाजिक रूढीपरंपराना विरोध करतो तेहा त्यांच्या कथा स्त्रीवादी ठरतात. स्त्रीकडे केवळ माणूस म्हणून पाहण्याची मानसिकता समाजात रुजवली

पाहिजे असा संदेश गैंबान्या देतो तेव्हाही राजन खान स्त्रीवादी लेखक वाटतात, त्यांच्या काही कथांमधून समंजस पुरुष व्यक्तिरेखा स्त्रीच्या मुकाही माफ करतात तेव्हाही राजन खान स्त्रीवादी दृष्टीचे ठरतात.

परंतु, राजन खान यांच्या जीवनदृष्टील काही दुराघट (उदा. कुटुंबातील कोणीतरी एकानेच नोकरी करावी, एकाने घर सांभाळावे, मुलीचे विवाह लहान वयातच होणे चांगले, नोकरी करणाऱ्या खिळाना त्यांच्या शीलाचा मोबदला घावा लागतो, नोकरी करणाऱ्या स्त्रीसाठी सुरक्षित वातावरण समाजात नाही, नोकरी करणारी स्त्री पुरुषांच्या अहंकाराला इजा करते आणि त्याला संक्षेपात्मा बनवते, नोकरी करणारी स्त्री पुरुषांच्या पिळवणूकीची वळी ठरते इत्यादी.) त्यांच्या लेखनाला स्त्रीवादी भूमिकेपासून दूर नेणारे आहेत. राजन खान यांच्या काही साहित्यकृती स्त्री-पुरुष साहचर्याचे आदर्श चित्र रंगवतात पण ते अवास्तव वाटते. त्यांच्या काही साहित्यकृती वाचकांना संभ्रमात पाढतात. त्यांच्या मनात लेखकांच्या जीवनदृष्टीबद्दल शंका निर्माण करतात. त्यामुळे राजन खान यांना निखळ स्त्रीवादीदृष्टीने लिहिणारा साहित्यिक असे म्हणणे सधुकिक होणार नाही.